

Caliban, kezében a varázspálcával

Kristálytisztza, kristálypalota-szerkezetű, mégis szomorú előadásában Poszler György professzor idézte a Várszínház egykori Vihar-előadásának zárójelenetét, melyben a Prospero által kettétört s elhajított varázspálcáért Caliban csoszog elő valahonnan a színpad mélyéből, s magára maradvra megkísérli összeilleszteni azt. Poszler akadémikus korunkat, napjainkat jellemezte e jelenettel.

Az előadás a művészetről, a művészeti nevelésről szólt Békéscsabán, a Hol-mi elnevezésű nagy hagyományú művészetpedagógiai rendezvényen. Az előadás elégikus hangja megadta a módszertani bemutatók és a tanácskozási alaphangulatát. Meglepően kevesen voltunk, a jelenlevők közt is volt olyan kollégánk, akinek drámapedagógiai óráira immár nem tart igényt a tanítóképző, másikat azért bocsátották el, mert hűséges maradt egy innovatív programhoz, miközben az igazgató már nem, míg a harmadik kollégánk iskolájában az önkormányzat a héten tiltotta be az innovációt.

Szomorú arccal, szomorú hírekkel érkeztek határon túli kollégáink is, Jugoszláviából, Erdélyből – küzdelmeik csakugyan emberfeletti. Torokszorító volt a délutáni bemutató legszebbike, a helybéli Jókai téri iskola enyhe értelmi fogyatékosai szólaltattak meg muzsikát hangszereikkel (erre az élményre még visszatérek). És hát meghatározta rosszkedvünket az is, hogy *Lenkeffy Konrádnak*, a bábjátékos mozgalom legutóbbi halottjának napsugár-tekintetű arca, már csak mint fénykép nézhetett ránk kedves bábjai közül a Művelődési Központ nagytermében rendezett kiállításon. Hiányzott eleven alakja.

A *Hol-mi* rendezvényeket évek óta a drámapedagógusok kezdeményezésére rendezik az ország több városában (legközelebb, Márton-napi módszertani találkozóra a kecskemétiiek hívták a néphagyomány és a gyerekek kapcsolatán fáradozókat). E mostani békéscsabai találkozó központi témája az volt – *Fabulya Évának*, a program népművelő háziasszonyának kezdeményezésére, hogy a művészet, a nevelés, a művészeti nevelés mit tehet a „modernizáció ártalmainak” leküzdése érdekében. Erről a kérdésről tartott vitaindító előadást a jeles akadémikus, akinek egykori könyvecskéje, *Katarzis és kultúra* a modern, mondhatni alternatív művészetpedagógusok egyik ihlető alapulvasmánya volt.

Nos, Poszler professzor azzal kezdte, hogy már nem tud offenzív lenni, nincs benne optimizmus. A klasszikus német filozófia, jelesül *Immanuel Kant* tanítása az, tudniillik, hogy a művészetek nevelik a humánus képességeket, avagy *Schiller* utópiája, mely szerint a „szabadság birodalmába” a „szépség köztársaságán” át vezet az út, nem időszerű. Napjainkban – akár húsz évvel ezelőtti saját prognózisaiival szemben is – tudomásul kell venni, hogy a művészet igenis képes visszarendezni a kizökkent, ritmustalanul felgyorsult időt, ilyképpen nincs mód – meghitt elmélyülésben – találkozni a művészetekkel. S nem igazolódott az a remény sem, hogy a művészeti élményben újra összeáll az *Egész*. S a túlracionalizált világot sem szikiz érzelmesebbé a művészetek, ráadásul – egyre másra kitűnik – korántsem túlracionalizált a világ, éppen hogy irracionális erők szabadulnak el. A *létkérdésekben* ráadásul – folytatta Poszler – a művészet nem bizonyul kompetens válaszadónak, a túlnépesedés, a környezetszennyezés, a nukleáris veszedelem mind-mind olyan tények, melyek végveszéllyel fenyegetik a földet, a politika világméretben aggasztó mértékű színvonalasesen megy keresztül, s mindezek messze túlnőnek a művészet szelíd hatalmán.

A reneszánszig egyértelmű volt a művészet szakrális funkciója, része volt – akár

antik, akár keresztény változataiban – a szakralitással átítatott mindennapoknak, mindenki tudta, mire való a művészet. Fél-szakrális státusza a klasszikus polgári világban is megőrződött. Akár a csendes, magányos olvasás, akár a koncert, a színház szertartásai jutnak eszünkbe, a hétköznapi profanizálódtnak, de a művészet szakrális szerepe mégiscsak megmaradt. A technika behatolása a kultúrába véget vetett ennek az állapotnak, az új közvetítő csatornák merőben új „fogyasztási” szokásokat alakítottak ki, a „félszakrális” jelleg is odalett. A művészet tehát nem szakralizálja a hétköznapiakat, a hétköznapiak ellenben megfosztják szakralitásától a művészetet. A „művészeti ipar” egyre alacsonyabb szinten elégíti ki az igényeket, gondoljunk csak a könyvpiac utóbbi években sorjázó divatjaira. A közép-európai fejlődés sajátosságai közepette maradt azonban néhány furcsa, archaikus maradvány. „Tegnapig” – mondta az akadémikus – megmaradt a művészet össznemzeti, összemberiségnyi fontosságátudata, a késleltetett, többször elvetélt modernizációban politikai funkciók éltették a művészetet, a váteszképzetnek sokáig megmaradt az érvényessége. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a diktatúra számára presztízs- és legitimizációs kérdés volt a támogatott és irányított művészet. A demokrácia immár másképp kívánja önmagát legitimálni, nincs szüksége hozzá a művészetre. Felszabadította hát, s nemcsak hogy nem irányítja, de mecénási szerepet sem tölt be, vagy csak alig: „A művészet a szabadsága árán vásárolt létbizonytalanságot.” Odalettek a nagy illúziók, az „olvasó népé” például, meg hogy „a zene mindenkié legyen”.

Korábban megvoltnak tűnt a művészeti nevelés töretlen íve – vélte az előadó –, a sikeres óvodától, az irodalomtanításban, kommunikációs nevelésben jeleskedő iskolán, a zeneiskolai hálózaton át a gazdag közművelődésig kézről kézre adták az intézmények az új nemzedéket. Vajon megvan-e még ez az ív? – hangzott a drámai kérdés. Beigazolódott az is, folytatta Poszler professzor – némiképpen módosítva két évtizeddel ezelőtti nézeteit –, hogy

csak ismereteken át lehet készségeket fejleszteni, bizonyos dolgokat tudni kell, ennek bázisán lehet készségeket nevelni. Példájában felidéződött a tévékvíz nevezetes vesztese, aki azt a bizonyos *Aranyballadát* (e nemzeti kincset) nem olvasta. Mit lehet tenni? Teremteni egy szűk, de szilárd bázist – szól az üzenete, a kultúrát fogunkban tartva vinni át a túlsó partra.

Elegáns végzavaiban, előadásának *da capo al fine* formájában Poszler György a „mégis” moráljával idézte újra a schilleri utópiát, mint egyetlen lehetséges értelmiségi magatartást, de hát mégiscsak *expressis verbis* kimondatott a stratégiai fordulat igénye.

Ehhez csak azt tehetem hozzá, hogy a jeles professzornak vajon miért nem volt szava az utóbbi húsz esztendő vitathatlan jelenségére, a folklorizmus felértékelődésére az ifjúsági kultúrában, nemkülönben azokra a kulturális, nem bánom, szubkulturális divatjelenségekre, melyekből, ha ingatagot is, de mégiscsak lehet (többeknek sikerült) hídát építeni az igényes kultúrához is. Poszler szomorú jövőképe nagyon is hasonlított *Lengyel Lászlónak* egy pedagógiai tanácskozáson megrajzolt képére a „sikátor-társadalomról”, vagyis hogy lesznek biztonságos sikátorok, melyekben merünk majd közlekedni, s lesznek mások, melyeket elkerülünk, mert ott bicskáznak, ütnek, baseball-ütöznek, egyebek között kevésbé „művészetinevelt” ifjak és kevésbé ifjak.

Valóban ez lenne a jövő? S az iskola valóban hivatása magaslatán küzdve bukik el a kultúráközvetítés barikádjain? Vagy igaz a másik állítás is – az avantgárd művészetpedagógusoké –, akik szerint az iskola, azaz, hogy saját – örökérvényűnek hitt – törvényei és kultúráközvetítő konvenciói szerint, s nem a kultúra, az átalakuló, folyton változó kultúra szabályai, törvényszerűségei szerint végzi művészetpedagógiai feladatait (is)?

Szükségszerű-e, hogy *Mlinár Pál* és a hozzá hasonló invenciózus néptáncpedagógusok – az előbbi mintaszerű foglalkozását láthattuk a rendezvényen is a helyi „Hétpróbásokkal” – mindig is a kevés számú *alternatívát* képviselik? Vagy a dráma-

pedagógia nagy magyar felfedezését, az „improvizatív szociójátékot” napi munkarendbe illesztő *Mohácsiné Zima Ibolya* (a helyi Evangélikus Gimnázium tanára) szükségszerűen megmarad partikuláris jelenségnek? S *Paulik László* tanár úr intésére is hiába szólalnak meg a hangszerek kitisztuló arcú növendékei kezében? A zene-pedagógus nemcsak humanitásból, művelődéspolitikából is példát adott. Arról szólt, hogy igenis a kultúra legalsó szintjén élőket kell felzárkóztatni, magasabbra emelni – ez javíthatja a társadalmi békét. Vagyis létezik alternatív művészetpedagógiai stratégia!

Jut-e térhez, levegőhöz mindez az új NAT viszonyai között? Van-e mindennek, vagyis a kreatív, komplex, a gyerekek kulturális adottságaiból kiinduló művészetpedagógiai stratégiának helye a NAT-ban? Pluralizálja-e a művészetpedagógiát kívánatos mértékig a NAT?

Hát hiszen „győztünk”! A művészetpedagógiai civil szervezetek összehangolt fellépése nyomán ott a döntés: a tánc, a dráma diadalmas bevonulása a Nemzeti Alaptantervbe. Mit akartok még? – kérdezheti némi cinizmussal a NAT szerzője. A „műveltségi területek” integratív ereje ösztönzi majd a komplex tantárgyakat is a helyi tanterv-csinálásnál. Ami rendben is lenne. Innentől már csak az emancipált új művészetpedagógiai szakmák – ideszámítva a „médiapedagógiát” is – erejének kérdése a „márkavédelem”, a „képzés, továbbképzés kikényszerítése”, az aktív szakértői tevékenység. Igen. Ha a NAT textusában – ahogy egyre jobban elmélyedek benne (elmélyedek, mert soraival folytatott műveletekre szorít munkaköröm: értekelem egyes helyi tantervek NAT-kompatibilitását) – állandóan felfeslik a szakmán kívüli kompromisszumok emléke. Hogy az ortodox *Kodály*-hívőknek tett engedménynek az az ára, hogy az instrumentumokra építkező zenepedagógia illegalitásba szorul (lám, *Paulik* tanár úr is veszélyben van gyanús sikereivel). Néha úgy érzem – *Bartalus Ilona* legutóbbi írása az Iskolakultúrában mintha szintén erről szólna –, hogy szigorúan őrzött, ötvonalas sorompók zár-

nak el tömegeket zenei élményektől, a tradicionális zenei írás-olvasás követelményének dogmája, s e sorompók a „Legyen a zene mindenkié!” jelmonddal vannak telefestve, így vannak álcázva! Hogy az *Irodalom* kiemelése a *Művészetek* műveltségi terület egészéből szintén politikai gesztus más reklámálók felé, s a szigorúan előírt mű-lista hatékony alternatív programokat lehetetlenít el! Mindegy! Túl vagyunk rajta! Sőt mi több, az Országos Köznevelési Tanács ülésén magam is igen-nel szavaztam a Nemzeti Alaptantervre, elfogadván, hogy az íróasztal mellett tovább nem javítható, s tudván, hogy a „NAT-kampány” aktivizálhatja a tanügyet, a pedagógiát, az iskolákat, kimozdíthatja savanyú védekezéséből, még tán források is szabadulnak fel a közoktatás modernizációja javára.

Mit lehet tenni, mit kell tenni NAT-tal a birtokunkban? Szakmai aktivitással el kell érni a helyi tanterv-piac lehetséges pluralitását! A szakmai és civil szervezeteknek „helyzetbe” kell kerülniük. Írni, írnatni, szakérteni! Minél többet. Megcélozni a NAT szélső határait! Kipróbálni: „meddig lehet elmenni”, mi fér el a NAT keretei között. Megkeresni a szabályozás szövegében a pluralizáló instrukciókat, s ezeket szegezni a szintén bőségesen fellelhető hegemon tantervi elképzelésekkel szembe. Gyűjteni a tapasztalatokat, visszajelezni a NAT szerzőinek a megoldhatatlan dilemmákat, felkészülni, felkészíteni az illethekeket a beígért korrekcióra. Bizonyítani az alternatív művészetpedagógiai megoldások válaszkapességét, kultúrateremtő energiáit!

Vagy húsz esztendeje *Hidépítők* címmel írtam cikket a Népművelés című havilapba. Arról szólt, hogy vannak igen jelentős pedagógiai kezdeményezések, melyek a merev irányítási viszonyok közepette a közművelődés malaclopójába bújnak, s innen újítják meg a pedagógiát. A (táncházal szerveült) játszóház, az olvasótábor, a drámapedagógia szerepelt a példatárban. Aztán jött húsz esztendő, amikor ezek a kultúrák fokról fokra beépültek az iskolába. Olykor meg is fizettek ezért; olykor

hozzászürkültek, s mintha veszítettek volna hamvas játékoságukból. A játszma többséyes. Az is lehet, hogy a NAT-ban legitimált tánc, dráma „brúgódarabbá” válik az iskolában, mint Bolond Istók kezében az érc. De az is lehet, hogy a folyamat visszafordul – ha még van hova –, s az iskola támasztotta követelmények közt helyét nem találó kultúrákövetítő technikák visszarendeződnek a közművelődésbe. Vajon ki fér majd ebben az esetben hozzá

a neki való, ám mégis a nembeliségbe emelő művészeti élményekhez? Melyik „sikátorban” lesz klub, művelődési ház, művészeti szabadiskola? S melyikben nem lesz még diszko se?

Hát ezeket a kérdéseket tettük fel egymásnak a békéscsabai *Hol-min*, a művészetpedagógiai szakmai és civil szervezetek „négy szögletű kerek asztalánál” 1995 késő őszen.

Trencsényi László

Általános művelődési központok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Az általános művelődési központ annak a felismerésnek gyakorlati megvalósítása, mely szerint a művelődés és az oktatás a szocializáció egymással összefüggő folyamatai, hiszen mindkettő célja a kultúra elemeinek elsajátítása. Jellegükben azonban markánsan különböznek; a közoktatás kötelező, tömeges, nehezen individualizálható, a művelődés szabadabb, belső késztetésből eredő, intímabbé tehető folyamatként jellemezhető. A célok, módszerek és eszközök tekintetében a hetvenes években mindkét terület heves vitákat ért meg.

Atúlásosan átideologizált és központosított, megmerevedett közművelődés a kultúrákövetítés individuálisabb, a több nemzedéket átfogó permanens művelődés helyi célokat jobban szolgáló formáit, lehetőségeit kereste. Az iskola a nevelést ért bírálatok hatására és megválaszolására a társadalmiasítás új formáit kutatta, ahol a nyitottabb, a helyi érdekeknek megfelelőbb tantervi struktúrák, a szélesebb kínálat, a merev iskolai gyakorlat oldottabb közművelődési szférákba történő helyezése jelenthetett megoldást, egyben a személyiségfejlesztés új dimenziói előtt nyitott kaput.

Kézenfekvő volt a gondolat: meg kell teremteni az óvodák, iskolák, művelődési házak, könyvtárak, sportlétesítmények stb. helyi integrációját, szorosabb együttműködését! E törekvéseket a hetvenes évek építészeti azzal támogatták, hogy nyugati minták alapján olyan közösségi épületek (Community Center-ek) emelését szorgalmazták, ahol a nevelési és közművelődési helyiségek egy fedél alatt vannak, és így

minden kulturális feladat sajátos közegben és együttesben valósítható meg. Így jelentek meg az első általános művelődési központok, s több helyütt megépültek a komplex épületek is (Vészto, Debrecen, Pécs, Ózd stb.).

A nyolcvanas években mintegy háromszáz ilyen integrált intézmény működött. A központi szabályozás 1981-ben jelent meg, az 1985. évi I. törvény kihirdetése után 1989-ben részletes szabályozó intézkedés következett (30/1989. XI. 19. MM. r.), majd az 1993. évi LXXIX. törvény kodifikálta véglegesen az ámk-k működését.

A gyors felfutás felkeltette a szakemberek figyelmét is, országos értekezletek tartottak, egyesület jött létre, s ma már több reprezentatív kutatás kiterjedt szakirodalom foglalkozik az ámk-kal. Úgy tűnt, nagy jövő vár rájuk! A rendszerváltást követően azonban fokozatos leépülés kezdődött, melynek csak egyik oka lehet a gazdaságossági szempont (nem lehet megmondani egyértelműen, hogy drágább-e vagy olcsóbb az integráció). A mélyebb